

DIZARTRIYANING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ULARNI OLDINI OLISH BO'YICHA OLIB BORILADIGON ISHLAR METODIKASI

Karimova Nadiya Baxoniddinovna

Namangan Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti Maxsus
pedagogika (logopediya) yo'nalishi 3-kurs talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13961260>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 19-oktabr 2024 yil
Ma'qullandi: 20-oktabr 2024 yil
Nashr qilindi: 21-oktabr 2024 yil

KEY WORDS

*Dizartriya nevrologik kasalliklar,
Parkinson kasalliklar, skleroz,
genetik faktorlar, oligofreniya.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada dizartriya, dizartriya turlari, ularning kelib chiqish sabablari, qanday yo'llar orqali kelib chiqishi, kelib chiqish turlari, ularni oldini olish va oldini olish uchun qilinadigon metodlar, ota-onalarga tavsiyalar ochib berilgan.

Kirish:

Boladagi nutqning dizartriyasi asab tizimining markaziy va periferik qismlarining shiastlanishi natijasida yuzaga keladigan kasallikdir. U nutq va harakat buzilishlarining keng doirasi bilan tavsiflanadi.

Dizartriya —bu nutqning motorik jihatdan buzilishi bo'lib, unda so'zlarni talaffuz qilish qiyinlashadi. Bu holat, asosan, miyaning muayyan qismlaridagi zararlanishlar yoki nerv tizimidagi muammolar natijasida yuzaga keladi. Dizartriya ko'plab odamlar uchun kunlik hayotda muammolar tug'dirishi mumkin, shuning uchun uning kelib chiqish sabablari va oldini olish usullarini tushunish hozirgi kunda juda ham muhimdir.[3]

Dizartriyaning kelib chiqish sabablari

Dizartriya juda ko'p sabab va omillar tufayli kelib chiqadi.Ulardan:

1. Nevrologik kasalliklar: Dizartriyaning asosiy sabablari orasida insult, Parkinson kasalligi, Skleroz va boshqa nevrologik kasalliklar bor. Bu kasalliklar miyaning nutq bilan bog'liq qismlariga ta'sir qiladi.
2. Jarohatlar: Bosh miya jarohatlari, shu jumladan, ochiq jarohatlar va boshdan olingan qon ketishlari dizartriyani keltirib chiqarishi mumkin.
3. Genetik faktorlar: Ayrim irsiy kasalliklar va sindromlar, masalan, Dushenning muskul distrofiyasi, dizartriya rivojlanishiga olib kelishi mumkin.
4. Infektsiyalar: Meninjit va boshqa infeksiyon kasalliklar, nerv tizimiga ta'sir etib, dizartriyaga olib kelishi mumkin.
5. O'tkir va surunkali kasalliklar: O'tkir respirator infeksiyalar yoki surunkali kasalliklar ham dizartriya holatlarini kuchaytirishi mumkin.[2]

Dizartriya kamdan-kam hollarda alohida patologiya bo'lib, ko'pincha asab tizimining turli xil buzilishlari fonida paydo bo'ladi. Uning paydo bo'lishining sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin: CP; meningit; ensefalit; neyrosifilis; travmatik miya shikastlanishi; zarba; yiringli otit; miyadagi neoplazmalar; ko'p skleroz; miasteniyaga gravis; miya aterosklerozi; oligofreniya.

Ko'pincha kasallik miya yarim falajining alomati hisoblanadi. Shunga ko'ra, kasallikning boshlanishining sabablari miya yarim palsi sabablariga o'xshaydi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarda dizartriya quyidagilardan kelib chiqishi mumkin:

intrauterin gipoksiya;

toksikoz;

Rh nizosi;

tug'ilish jarohati;

ayolda somatik kasallikning mavjudligi;

umumiypatologiya;

asfiksiya;

gemolitik kasallik;

erta tug'ilish.

Dizartriya belgilariga quyidagilar kiradi:

Artikulyatsiya mushaklarining kuchsizligi mavjudligi. Biz buni turli omillar bilan ko'rishimiz mumkin, masalan, agar bolaning og'zi ochiq bo'lsa va tili tushib qolsa, lablari kuchli siqilgan bo'lsa yoki aksincha, so'lak oqishi ko'payadi.

Nutq nafasi buziladi, gaplashayotganda bola bo'g'ilib, tez nafas ola boshlaydi.

Ovoz o'zgaradi, baland va xirillagan bo'lib qoladi.

Qiyinchiliklar nutqning ohangdorligi bilan yuzaga kela boshlaydi. Bunday tashxisga ega bo'lgan bolalar tovush balandligini o'zgartira olmaydi, ularning nutqi monoton va juda tez gapiradi yoki sekin, lekin deyarli har doim ularning nutqi tushunarsiz bo'ladi. Bunday paytda ota-ona juda ham e'tiborlik bo'lish talab qilinadi. Juda erta yoshda bolada nutq buzilishi allaqachon aniqlanishi mumkin. Buzilish qanchalik tez aniqlansa, shuncha yaxshi bo'ladi, chunki shifokorlar bilan bog'lanish va maktabga tayyorgarlik ko'rish uchun ko'proq vaqt bo'ladi. Kasallikning ayrim shakllari (davolash orqali) bolalarga maktablarda ta'lim olish imkonini beradi, qolganlari uchun esa ma'lum ta'lim dasturlari mavjudir.[3]

Dizartriya bilan og'rigan bolalarning xususiyatlarini to'g'rilash nevrolog tomonidan belgilanishi mumkin va protseduraning o'zi artikulyar nutq buzilishlarini bartaraf etish choralarini ko'rishni o'z ichiga oladi, chunki kasallikning o'zi talaffuzning buzilishiga, ba'zan esa artikulyatsiya bilan bog'liq qiyinchiliklarga olib keladi. Dizartriyaning tuzatish kompleks tarzda amalga oshirilishi kerak, jumladan, dori-darmonlarni davolash va fizioterapiya.

Dizartriyaning fizioterapevtik tuzatishning eng samarali usullaridan biri bu massajdir. Bu juda ehtiyotkorlik bilan amalga oshiriladi, chunki kuchli bosim og'zaki refleksning tiklanishiga olib kelishi ham mumkin.[1]

Dizartriyaning kelib chiqishini oldini olish

1. Salomatlikni saqlash: Umumiy sog'liqni saqlash choralarini ko'rish, masalan, jismoniy faoliyatni oshirish va to'g'ri ovqatlanish, nevrologik kasalliklar xavfini kamaytiradi.
2. Jarohatlardan saqlanish: Sport yoki boshqa faoliyatlarda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, bosh jarohatlarini oldini olishga yordam beradi.
3. Tibbiy ko'riklar: Muntazam tibbiy tekshiruvlar, ayniqsa, oila tarixida nevrologik kasalliklar bo'lgan hollarda, kasallikning erta aniqlanishiga va davolanishiga yordam beradi.
4. Reabilitatsiya: Nutq terapiyasi va reabilitatsiya dasturlari dizartriya alomatlarini kamaytirishga yordam berishi mumkin.
5. Stressni boshqarish: Psixologik salomatlikni qo'llab-quvvatlash, stressni kamaytirish va ruhiy holatni yaxshilash dizartriya xavfini kamaytirishi mumkin.[4]

Dizartriyali bolalar bilan ishlash quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Nazolabial burmalarni massaj qilish. Buning uchun burundan lablargacha 5 dan 7 gacha harakatni bajaring, nazolabial burmalarga engil teginish kerak. Bundan tashqari, bu qismni zigzag, to'lqinli va spiral harakatlar bilan massaj qilishingiz mumkin. Akupressurani lablar burchaklarida qilish mumkin.

Dizartriyada talaffuzni tuzatish uchun ijobiy prognoz faqat davolanishni o'z vaqtida boshlash bilan olinishi mumkin. Davolashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'rnatilgan terapiya sxemasining ravshanligiga va bemorning o'z mehnatsevarligiga bog'liq. O'chirilgan dizartriya to'liq tuzatishdan so'ng to'liq normallasuv uchun ijobiy prognozga ega. Bunday dizartriya bilan og'rigan bemorlar tuzatilganidan keyin umumiy maktablarga borishlari mumkin.

Dizartriyaning to'liq o'tkir shakllari tuzatilmaydi. Bunday dizartriya bilan og'rigan bemorlarda faqat nutq funksiyasini yaxshilash mumkin holos. Bolalarda dizartriyaning oldini olish ekolaliya va exopraksiya kabi tuzatish usullaridan foydalanishga qisqartiriladi.

Xulosa

Dizartriya — bu murakkab holat bo'lib, uning kelib chiqish sabablari va oldini olish usullari haqida ma'lumot olish juda muhimdir. Har bir inson o'z salomatligini saqlash va kasalliklarni oldini olish uchun zarur choralarini ko'rishi lozim. Dizartriyaning oldini olish va uni boshqarish imkoniyatlari hozirgi kunda juda ham rivojlanib bormoqda. Shu sababli bolalarni yoshlik davridanoq e'tiborli qarash va ularga alohida yondashish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Kahn, R. L. (2018). Neurology and Speech-Language Pathology: An Introduction. Springer.
2. Darley, F. L., Aronson, A. E., & Brown, J. R. (1975). Motor Speech Disorders. W.B. Saunders Company.
3. M.Y. Ayupova Logopediya Toshkent 2008y.
4. Majidov Nevropotologiya –T.1986y.
5. Yaruss, J. S., & Quesal, R. W. (2006). Stuttering and the Quest for a Cure. In Disorders of Fluency (pp. 99-118).